

Osobna imena u ruskom skraćuju osnovu i dobivaju različite deminutivne sufikse, bogate emocionalno-stilističkim značenjima: Екатерина – Катя – Катюша – Катенька – Катька. Ta se značenja pri prijelazu u drugi jezik ne mogu sačuvati, ali je uzus da se svi ti različiti oblici prenose: *Katja* – *Katjuša* – *Katka*. Da bi se bolje sačuvala osnova polaznog oblika *Katja*, moglo bi se Катенька preuzeti kao *Katjenka* (umjesto *Katenka* prema glasovnim elementima); tako i *Vasjenka* prema *Vasja*, *Ljusjenka* prema *Ljusja*, *Vanječka* prema *Vanja*, *Tanječka* prema *Tanja*.

S e m a n t i č k a a d a p t a c i j a. Vlastita imena obično čuvaju svoj ruski oblik (*Dmitrij* – *Mitja*, *Aleksej* – *Aljoša*, *Pavel* – *Paša*, *Valentina* – *Valja*, *Olga* – *Olja*, *Mihail* – *Miša*).

Rijetko se mjesto ruskih imena uzimaju naša: *Aleksandar* prema Александр, *Petar* prema Пётр, *Ana* prema Анна.

Zemljopisni nazivi se obično uzimaju u izvornom obliku, bez obzira da li će njegovo značenje biti jasno ili ne, na primjer *Holmogori* (Холмогоры), *Babij Jar* (Бабий Яр), *Zaporožje* (Запорожье), *Belaja Cerkov* (Белая Церковь). Drugi nazivi, i to obično takvi koji označuju veća područja, uzimaju se u hrvatskom obliku, za koji je teško i reći da li je prijevod s ruskoga, na primjer *Sjeverni Ural* (Северный Урал), *Crnomorsko primorje* (Черноморское побережье), *Evropski dio Sovjetskog Saveza* (Европейская часть Советского Союза).

Problematiku posuđivanja riječi i imena iz ruskoga jezika trebalo bi svakako još proširiti i produbiti. Ovdje je, između ostaloga, ostalo neosvijetljeno pitanje akcenatske adaptacije ruskih riječi koje je svakako važno. I tome kao i drugim pitanjima povezanim s ovom problematikom bit će dobro što prije posvetiti pažnju.

IZVEDENICE SUFIKSOM -ICA OD IMENIČKIH OSNOVA

Stjepan Babić

0.1. Sufiks *-ica* jedan je od najplodnijih imeničkih sufikasa. Njime tvorenice nastaju od različitih vrsta riječi i na različite načine (*Hrvat* > *Hrvatica*, *dosjetljiv* > *dosjetljivica*, *doskočiti* > *doskočica*, *bez posla* > *besposlica*, *drvo krasti* > *drvokradica*), a na *-ica* završavaju i mnogi drugi sufiksi (*-čica*, *-lica*, *-nica*, *-onica* . . .). U vezi s time ima mnogo problema koje valja istražiti. Budući da se u istraživanju pojedinih problema može poći od jednoga tvorbenoga načina jednim sufiksom i od jedne vrste osnova, zadržat ćemo se sada samo na tvorbi izvedenica sufiksom *-ica* od imeničkih osnova. (Imenička se osnova do-

biva tako da se odbaci genitivni nastavak.) Kao osnove u sufiksnoj tvorbi sa *-ica* dolaze imenice svih rodova i svih sklonidbenih tipova. Rod imenice, sklonidbeni tip i njezina semantička kategorija ima u ovoj tvorbi bitno obilježje. Zato ćemo tvorbu razmotriti prema sklonidbenim tipovima.

Tvorba od imenica sklonidbenog tipa žena

Način tvorbe

1.0. Pri povezivanju osnove i sufiksa *-ica* zbivaju se neke glasovne i naglasne promjene.

Glasovne promjene

1.1.1. Završno *c* zamjenjuje se sa *č*:

bôčica, djêčica, kâčica, lâdičica, ljûbičica, pâličica, pôličica, ptičica, stôličica, ûličica, vřpčica, žičica, žličica . . .

Bez te promjene ostaju jedino *mâcica* i *mûcica* zbog hipokorističnosti osnova *mâca, múca*.

1.1.2. Često se zamjenjuje završno *k, g, h* sa *č, ž, š*, ali ta zamjena nije tako općenita kao *c/č*. Primjeri pokazuju da je ta promjena u previranju i da se stav može odrediti samo jednim dijelom, a drugim je još otvoren.

1.1.3. *k, g, h*, ostaju bez promjene:

a) ako osnova završava na *ck, čk, ék, tk, zg*:

kôčkica; kvôčkica, kûčkica, mâčkica, tôčkica; prâčkica, vôčkica; četkica, lûtkica, môtka, pûtka, têtka; màzgica;

b) ako je u osnovi imenica odmila kojoj je *k* karakterističan glas: *bákica, sékica, číkica, kókica;*

c) u izvedenica *díkica, tâškica, čêrgica, fîgica, pâpigica, (mâcuhica)*, očito iz teže da se leksički morfem sačuva nepromijenjen.

Riječi *kûčica* < *kučka*, *mâčica* < *mâčka*, *môčica* < *motka*, *pâčica* < *patka*, *têčica* < *têtka* ili nemaju hrvatskih upotrebnih potvrda ili nemaju suvremenih, osim *mačica* u primjeru: *Maco naša, daruj mi mačicu!* (Nazor) što pokazuje da je izvedeno od *maca* s promjenom *c/č* (ili od *mače*, kao *telica* od *tele*).

1.1.4. Zabilježene su obje mogućnosti, ali je razlika u čestoti:

a) običnija je izvedenica bez promjene:

čîpkica-čîpčica, kêrkica-kêrčica, kîkica-kîčica, kûkica-kûčica, pjêgica-pjêžica, bûhica-bûšica;

b) običnija je s promjenom:

biljčica-biljkica;

c) zbog male se čestote ili nedovoljno podataka ne može reći koja je običnija:

alčica-alkica, baráčica-barakica, dójčica-dójkica, pùščica-pùškica, kríščica-kríškica, šljüčica-šljükica; òstrugica-òstružica.

1.1.5. Mnoge izvedenice imaju zabilježene samo likove s izvršenom promjenom, ali se samo za one s većom čestotom može reći da normalno nemaju likove bez promjene:

Báčvānčica, Bārānjčica, bārčica, bilješčica, Būgārčica, Cigānčica, cjěpčica, čitānčica, dāščica, djevòjčica, dlāčica, jāsčica, kātārčica, klěpčica, kòlijevčica, kòmuščica, krūščica, ljüščica, mājčica, mlāčica, mòtičica, pètělčica, sèljānčica, slāmčica, slīčica, stābljīčica, strūčica, svjètīljčica, svrāčica, šāčica, šīpčica, škòljčica, šòjčica, ùnučica, vīljuščica, zāmčica, zbirčica, zīpčica, zrāčica . . . ;

bāležica, brīžica, čevrljužica, drāžica, drūžica, dūžica, (< dūga), jārūžica, kāvžica, knjžica, kvržica, pòlužica, vèrižica . . . ; jūšica, strēšica, zālīšica . . .

Likovi *slūžica* < *slūga* i *čòšica* < *čòha* slabo su vjerojatni u suvr. knjiž. jeziku, a spontano ni *ljèšica* < *lijèha*.

1.1.6. Ako bi se ispred tako dobivenoga našao *s*, on se zamjenjuje sa *š*: *güščica* < *güška*, *dāščica* < *dāška* . . .

1.1.7. S oprekom u značenju u našim rječnicima nije zabilježen još ni jedan par, jedino što AR ima: *treshkica* < *trěska*, a *treščica* < *trijěska*. Mislim da se tako u jezičnoj praksi razlikuje: *kvāčica* 'pismeni znak u obliku male kvake' i pren. 'sitna teškoća', a *kvākica* je 'mala kvaka'; *mūhica* 'mala muha', *mūšica* a) kukac iz reda dvokrilaca Bibionidae, b) gornji dio prednjeg nišana. Izvedenice *nòžica*, *rūčica* i *nògica*, *rùkica* počinju se razlikovati semantički i stilski. Trebalo bi razlikovati i *būhica* 'mala buha' i *būšica* 'mala buša'.¹

1.1.8. Podaci pokazuju da razvoj ide prema sustavu u kojem će izvedenice s deminutivnim i terminološkim značenjem imati lik s provedenom promjenom, a hipokoristici s neprovedenom. Gdje se ne stvore takve razlike, razvoj će ići u smjeru prema likovima bez promjene iz više razloga:

a) jer se promjene ne mogu provesti u svim riječima (*kockica, bakica, dikica* . . .),

b) zbog težnje da se leksički morfem sačuva bez promjene,

¹ Ivana Brlić-Mažuranić ima samo u jednoj priči dvadeset i jedan puta upotrijebljeno *būšica* u značenju 'mala buša'.

c) zbog utjecaja dijalekatske osnove (primjeri bez zamjene često potječu od pisaca s kajkavskoga područja),

d) utjecaj dječjega govora gdje se umanjnice veoma često upotrebljavaju,

e) što likovi bez promjene često imaju novije potvrde.

1.1.9. Toj se težnji opiru neke riječi s provedenom promjenom zbog velike čestote. Očito je da će u normativnim priručnicima trebati odrediti lik za svaku izvedenicu. Ipak, sve pokazuje da je opće normativno načelo jednostavno: gdje su u istom značenju podjednako moguća oba lika, prednost treba dati liku s provedenom promjenom.

1.1.10. Stezanje *-iji-* u izvedenicama od *-ija* u suvr. hrv. knjiž. jeziku nije normalno, normalne su samo izvedenice sa *-iji-*:

čelijica, kôčijica, kômēdijica, kùtijica, provàlijica, ràkijica . . .

Naglasne promjene

1.2.1. Izvedenice zadržavaju naglasak osnovne imenice, jedino se naglasak obično mijenja ako je osnova od dvosložne imenice s dugouzlaznim naglaskom,

npr.

<i>dúša</i>	>	<i>dùšica</i>		<i>kúma</i>	>	<i>kùmica</i>
<i>gláva</i>	>	<i>glàvica</i>		<i>péta</i>	>	<i>pètica</i>
<i>kúgla</i>	>	<i>kùglica</i>		<i>rúka</i>	>	<i>rùčica . . .</i>

Zbog toga je:

<i>lijéha</i>	>	<i>ljěšica</i>		<i>svijéca</i>	>	<i>svjěćica</i>
<i>rijéka</i>	>	<i>rjěčica</i>		<i>zviјézda</i>	>	<i>zvjězdica</i>
<i>strijéla</i>	>	<i>strělica</i>		<i>žlijézda</i>	>	<i>žljězdica . . .</i>

1.2.2. Podaci u rječnicima pokazuju da je to pravilo u znatnoj mjeri narušeno. Od 50 umanjnica tipa *dúša*, 26 ih je zabilježeno s kratkouzlaznim naglaskom, 16 s dugouzlaznim, a 8 s oba. Ispitivanje izvornih govornika, posebno odabranih, pokazuje da je kolebanje znatno veće. Prema tim podacima bez naglasne promjene nema ni jedne imenice pa ni imenice za koje sam očekivao samo naglaske bez promjene, kao što su *dámica, rádnjica, svínjica, šétnjica, vázica, zébnjica*, jer je potvrđeno i *dàmica, ràdnjica, sv̀njica, šètnjica, v̀zica, zèbnjica*.

1.2.3. Samo promijenjeni naglasak imaju praktički *držica*, *ručica*, *vřtica*; *bràdica*, *dùšica*, *glàvica*; *kùmica*, *strànica*, *vřbica*.²

1.2.4. Ostale imaju obje naglasne mogućnosti, ali s prevlašću promijenjenoga naglasaka pred nepromijenjenim (65% : 35%)!

1.2.5. Zapaža se očita težnja da osjećajno neobilježene umanjenice i umanjenice (izvedenice) s terminološkim značenjem imaju promijenjeni naglasak, a imenice odmila, pogotovu u dječjem govoru, nepromijenjen.

1.2.6. Od *tàbla* zabilježeno je samo *tàblīca*.

Osim toga naglasak mijenjaju *djevòjčica* < *djevòjka* i *kobàsica* < *kobása*.

Uz izvedenice *brošùrica*, *kabínica*, *patrólica*, *perájica* javlja se i *brošùrica*, *kabínica*, *patròlica*, *peràjica*; uz *Cigānčica*, *čřkvica*, *čěhuljica*, *sùzica* (od *Cigānka*, *čřkva*, *čěhulja*, *sùza*) javlja se i *Cigānčica*, *čřkvica* (i *čřkvica*), *čěhuljica*, *sùzica*.

Značenje

1.3.1. Izvedenice sufiksom *-ica* od imenica a-sklonidbe znače umanjenicu. Značenje umanjenice može se opisati preoblikom:

sèstrica → *mala sèstra*

krāvica → *mala krāva*

trěšnjica → *mala trěšnja*

lòpatica → *mala lòpata*

ili uopćeno: *i + ica* → *mali i*.³

1.3.2. Zbog prirode imenica a-sklonidbe najčešće su to imenice ž. r., ali mogu biti i muškoga: *čiča* > *čičica*, *tàta* > *tàtica*, *rógonja* > *rógonjica* . . .

1.3.3. Po a-sklonidbi sklanjaju se i im. m. r. tipa *čiko*, *čikē*, pa se onda i od njih tvore umanjenice sufiksom *-ica*: *čikica*. To pokazuje da je dominantniji sklonidbeni tip nego rod.

1.3.4. Budući da se od imenica m. r. sufiksom *-ica* tvore imenice ž. r. koje znače žensku osobu (*učitelj-učiteljica*), to bi se mogao očekivati sukob između roda i sklonidbenoga tipa. Potvrde pokazuju da toga sukoba praktički nema. Razloga ima nekoliko. Prvo, imenice m. r. a-sklonidbe relativno su rijetke, drugo, jedne imenice m. r. označuju takvu osobu kojoj je značenje ograničeno

² Za dugouzlazni naglasak prvih triju imenica nije se opredijelio ni jedan ispitanik, drugih triju samo jedan, i to onaj koji je u većoj mjeri uz'mao u obzir moguću razlikovnu funkciju, a trećih triju dvojica, od kojih je bio jedan upravo spomenut, a drugi sa sličnom orijentacijom.

³ *i* znači osnovu imenice a-sklonidbe, a *mali* se slaže s rodnom imenicom. Da to nije samo teoretski, pokazuju odmah idući primjeri.

samo na muški spol (*tata, čiča*) pa izvedenica i ne može značiti žensku osobu, treće, gdje bi moglo doći do sukoba, oznaka za žensku osobu ostvarena je drugim sufiksom (*sluškinja, vojvotkinja*).⁴

1.3.5. Jedino je nešto drugačije s izvedenicama od osobnih imena, ali ona su više hipokoristici nego umanjenice i svojom posebnošću jednim dijelom izmiču pravilima književnog jezika (v. t. 5.).

1.3.6. Od ostalih izvedenica samo *Švábica* < *Švábo, Švábē* ne znači umanjenicu nego osobu ž. spola, ali je to značenje tako prošireno da ne dopušta ostvarenje značenja 'mali Švabo', a to nije ni potrebno jer već postoji *Švapče* i *Švapčić*, a postoji i mogućnost *Švábica* 'mali odrasli Švabo'.

1.3.7. Kad imenica a-sklonidbe označava osobu oba spola i ima oba roda, tako je onda i s izvedenicom, npr. *hülja* > *hüljica*.

1.3.8. Primjeri običnijih umanjenica koje znače

a) o s o b e : *Cĭgānčica, čičica, čikica, Gřkinjica, grōfičica, hüljica, jětrvica, kálřica, krālřičica, kùmica, rōbinjica, sèkica, sèljānčica, sèstrica, siròtica, sú-sjedica, svèkrvica, ùnučica, žènica . . .*

b) ž i v o t i n j e : *čāpljica, drōpljica, golùbičica, gřličica, gūščica, jarèbičica, jèguljica, jùnčica, kòbilica, kórnjačica, kòšutica, kòzica, krāvica, křmačica, kùjica, kvòčkica, lāsčica, lāstavičica, lisičica, mächica, māzgica, òvčica, pātčica, pčèlica, ptičica, řibica, sòvica, zmìjica, žābica, živòtinjica . . .*

c) b i l j k e : *bùkvica, jābučica, jāsčica, kāduljica, kájsijica, krūščica, lipica, ljúbicica, māslinica, šljīvica, trēšnjica, višnjica, vřbica . . .*

d) s t v a r i : *bāčvica, bārica, bōčica, bōmbica, brāđica, brāvica, cīpelica, cřkvica, čārapica, čāšica, dlāčica, gostiòničica, hāljinica, jāmica, kabāničica, kāpica, kāpljica, knjžica, kòlibica, kòšuljica, krāstica, křčmica, krīščica, křpica, kùčica, kùglica, kùhinjica, lětšica, livadica, lòkvica, lòptica, lùlica, lùtkica, māglica, mètšica, mòtičica, mrěžica, mřvica, nřvica, ògradica, pètšica, plòčica, pōsudica, pòtkovica, rānica, sābljica, slāmčica, slāmica, slīčica, sòbica, strèlica, sùknjica, svjětīljčica, šāčica, šubarica, šūmica, ūličica, vrèčica, zāstavica, zgrādica, zīpčica, žāruljica, žīlica, žličica . . .*

e) m i s a o n e i m e n i c e : *avantúřica, diòbica, epizòđica, kāvžica, nāsładica, prīgòđica, slāvica, slobòđica, sřdžbica, srèčica, sùmnjica, zābavica . . .*

Za većinu tih i takvih riječi vrijedi dakle preoblika *i + ica* → *mali i*.

1.3.9. Ali značenje se jednih izvedenica opire toj preoblici ili ona nije bez ostatka. Problem koji se s tim u vezi nameće postavljen je i riješen, nadam se,

⁴ *Vojvodica* u značenju 'ženski vojvoda' ima samo Šenoa, ali je i tu neutralizacija izbjegnuta kontekstom: »Vojvodicom te hajke bijaše uvrijeđena udovica.« (RMS.)

već u raspravi *Tvorba imenica na ic*.⁵ Sve što vrijedi za umanjence sa sufiksom *-ic* i *-čić*, vrijedi i za umanjence sa sufiksom *-ica* pa to sada nije potrebno posebno obrazlagati, dovoljno je navesti samo značajnije primjere.

1.3.10. U umanjencia koje označuju rodbinske odnose preteže hipokoristično značenje bez obzira bila osnovna imenica hipokoristik ili ne bila: *bàkica, māj-čica, māmica, tatica, sèkica, sèstrica, tètica, tètka, ūjnica, ūnučica* . . .

1.3.11. Osnove od kojih se značenje umanjenosti ne može ostvariti ili nema pravoga smisla, ostvaruju se različita dodatna (osjećajna) značenja. To su imenice koje označuju jela i pića: *jùšica, kàšica, kàvica, ràkijica*; imenice koje označuju mjerne jedinice: *sùbotica, nèdjeljica, gòdinica, kíllica, lùtrica, stòtinica* . . ., i ostale kao *slùžbica* (*»Žalosno viditi toliko izmučene mladosti moljakti vladinu službicu«*, Pavlinović), *zèmljica, zgòdica, željica*.

U rečenici *»Ti i ne slutiš ništa, benice!«* (Draženović) umanjencia ublažuje negativno značenje osnovne riječi, a u primjeru *»Ne nisam diplomirala. Što je mnogo, mnogo je. Diploma akademije i još deset godina rada, to bi značilo priličan broj godina . . . Ja imam neku diplomicu, ali ekonomske škole . . .«* *diplomica* znači manje vrijednu diplomu.

1.3.12. U nekih se umanjencia značenje malen ostvaruje na poseban način, ali je veza sa značenjem malen još vidljiva: *čitānčica* – pretežno 'tanka čitanka'; *kòrica* 'mala kora, tanka kora'; *kòžica* 'mala koža (učinjena koža male životinje)', 'tanka koža'; *kīšica* 'slaba, sitna kiša'; *ljètina* 'mala, slaba ljetina'; *māglica* 'lagana, rijetka, prozirna magla'; *ròsica* 'slaba rosa'; *slāninica* 'tanka slanina' (i 'mila, slatka slanina'), *žičica* 'tanki žica'.

1.3.13. Katkad izvedenica sa *-ica* znači isto što i osnovna imenica jer se osnovna imenica rijetko upotrebljava ili se razlika u značenju zatrla: *bòbica, bòkvica, kobàsica, mājica, òsnovica, pèlenica, sūlica, tàvica, ūsnica, žèravica*, a *pūrica* samo u vezi *purica s mlincima*.

1.3.14. Često izvedenice sufiksom *-ica* od imenica a-sklonidbe osim deminutivnoga značenja imaju i koje drugo, stilski neobilježeno značenje: *brìtvica* 'žilet', *cr̄tica* 'pravopisni znak (-)', 'kratak književni sastav', *čāšica* (anat.) 'dio zgloba', (bot.) 'zaštitni dio cvijeta', *dušica* 'stijenj, žižak', 'unutrašnji dio lopte', *glāvica* (bot.) 'zaobljeni dio nekih biljaka' (luka, salate, maka, kupusa), 'zaobljeni dio nekih stvari' (čavla, pribadače, brijega), *gljīvica* – naziv za razne vrste mikroba, *grèdica* 'lijeha', *iglica* 'list crnogoričnog drveća', biljka *Geranium*, *iskrica* 'aforizam', *jāgodica* 'dio prsta, lica', *kītica* 'strofa', *kòžica* 'tanki sloj čega', *krùnica* (kat.) 'brojanice', *rèpica* 'industrijska uljna biljka', *rùčica* 'držak', *ròtkvica* – biljka *Raphanus sativus* var. *radicula*, *rùžica* 'vrsta grožđa', 'vino od toga grožđa', *svjèćica* 'uredaj za paljenje (na motoru)', *šibica* 'žigica', *tīkvica* – biljka *Lagenaria vulgaris*, *zvježdica* 'pravopisni znak' (*) . . .

⁵ Jezik, XVII, str. 74.–89. i 112.–121. Usp. t. 11. 2.–11. 9. i t. 21. 1.

Očito je da je u ovakvim primjerima posrijedi prijenos značenja. Osnovno je značenje deminutivno, a ostala su prenesena po nekoj vezi s osnovnim i zbog toga ona ne idu u područje tvorbe, nego u semantiku. Gdje prijenos značenja nije vidljiv, kao što je npr. *bābica* 'primalja', istraživanje postanka ide u etimologiju. Po općim tvorbenim pravilima takve se imenice ne bi ni našle u tvorbenoj građi.⁶

1.3.15. Po općim tvorbenim pravilima iz tvorbene bi građe zbog značenja bile uklonjene i imenice: *djevòjčica* 'ženska osoba od rođenja do spolne zrelosti', *knèginjica* 'neudana kći kneževa' *gòspodica* 'neudana žena', iako je ovdje motivacija još vidljiva. S tvorbenoga gledišta promatrano to znači da se od imenica *djevojka*, *kneginja*, *gospoda* ne mogu izvesti normalne umanjenice jer je proizvodno polje već zauzeto imenicama s posebnim značenjem.

To isto vrijedi i za imenice *blāgājna*, *mācuha* jer *blāgājnica* znači 'žena koja radi na blagajni',⁷ *mācuha* – biljka *Viola tricolora*.

Izvedenica *būkvica* osim što znači 'mala bukva', znači i 'bukov žir',⁸ a *mòčvarica* 'mala močvara' i 'ptica koja se drži močvare'.

1.3.16. Sufiks *-ica* u ovoj kategoriji ne ukrštava se sustavno ni s jednim drugim sufiksom. Postoje tek neke pojedinačne dubletne imenice: *curičak*, *mrvičak*, *zmijuljica*, *šumarak*.

Umanjenice umanjenica

1.4.1. Pojava da se od umanjenice ponovno izvodi umanjenica nije baš česta, ali je moguća. Češća je upravo od umanjenica sa *-ica*.

Formalno je ta tvorba u skladu sa sustavom jer je u osnovi imenica a-sklo-nidbe, a razlog što je ona relativno češća sigurno je u tome što mnoge imenice sa završetkom ili sufiksom *-ica* imaju umanjenice normalno izvedene sufiksom *-ica*: *Njèmičica*, *Šòkičica*, *udòvičica*, *golùbičica*, *lāsīčica*, *lāstavičica*, *līsīčica*, *gostìoničica*, *pòličica*, *stòličica*, *ùdičica*, *ùličica*, *žličica* . . . Time je otvoren put i umanjenicama tipa *glāvičica*, *igličica*, *sābljičica* . . .

1.4.2. Budući da značenje umanjenica tipa *glāvičica* možemo opisati dvojako: *glāvičica* → *mala glavica* i *veoma mala glava*, možemo ih dvojako i rastaviti: *glavič-ica* i *glav-čica*. Prema tome možemo govoriti i o sufiksu *-ičica* koji, za

⁶ Usp. Sufiksalna tvorba pridjeva u suvremenom hrvatskom ili srpskom književnom jeziku. Rad JAZU, 344, Zagreb, 1966., t. 14.-21. ili Zur Frage des Systems in der kroatischen Wortbildung, Ztfs/Ph. XXXVI, 1, Heidelberg, 1971., str. 93.-95.

⁷ U rječnicima ima potvrda za blagajni'cu u značenju 'mala blagajna', ali nema novijih.

⁸ Kako ta dva značenja mogu smetati tamo gdje se obje riječi često upotrebljavaju, u pojedinih se krajevima razjednačuju ili tako da se mala bukva naziva *bukvić* ili tako da je *būkvica* 'mala bukva', a *bukvica* 'bukov žir'. *Bukvica* u tom značenju zabilježio je N. Simić, Nast. vj., VIII, str. 104.

razliku od sufiksa *-ica*, daje pojačanu deminutivnost: *glav-ica* 'mala glava', *glav-ičica* 'veoma mala glava'. Kako sve umanjenice umanjenica možemo opisati i sa sufiksom *-ica*, nije potrebno uvoditi nov sufiks.

1.4.3. Primjeri takvih umanjenica: *bàričica*, *bòbičica*, *bràvičica*, *brìtvičica*, *cùričica*, *glàvičica*, *igličica*, *iskričica*, *ìstiničica*, *jàmičica*, *kàpičica*, *kàpljičica*, *kìtičica*, *kràvičica*, *rùpičica*, *sàbljičica*, *sèstričica*, *slobòdičica*, *smokvičica*, *sòbičica*, *sùknjičica*, *tòrbičica*, *vìšnjičica*, *zđjèličica*, *zèričica*, *žiličica*...

Množinski sufiks *-ice*

1.5. Ovdje se može spomenuti i sufiks *-ice* kojim se tvore umanjenice od im. ž. r. a-sklonidbe koje imaju samo množinske oblike. Umanjenice se od njih tvore pošto se u nom. mn. odbaci *-e* i doda sufiks *-ice*: *dìplice*, *gàćice*, *gràbljice*, *gùslice*, *hlàčice*, *jàslice*, *ljèstvice*, *ràšljice*, *škàrice*, *žvàlice*...

Od *ljèstve* je izvedena i imenica *ljèstvica* kao glazbeni naziv. Od imenica *òči*, *ùši* umanjenice su *òćice*, *ùšice* s osnovnim i prenesenim značenjem; od prve je obična i jednina *òćica* 'petlja', a od druge se javlja u prenesenu značenju i *ùšica*, ali se ona obično upućuje na *ùšice*.

Sufiks *-ice* je zapravo tvorbeni morfem *-ic-* koji dolazi samo u množini, kao što *-ic-* u *kućica* dolazi u jednini i množini. Ali ima razloga zbog kojih možemo govoriti o sufiksu *-ica* i *-ice*.

Izvedenice od imenica i-sklonidbe

2.1. Od imenica i-sklonidbe umanjenice se tvore sufiksom *-ca*,⁹ zato su veoma rijetke sa sufiksom *-ica*. Obična je samo *pèćica* uz hipokorističnu (zast.) *pećca*, rjeđa je *vjèstica* 'mala vijest', a *krljuštica* je potvrđena samo u M Božića

2.2. Ostale tri izvedenice imaju posebna značenja: *goljènica* isto što i *gòlijen*, *pòvjèstica* 'povijesna balada', *slàstica* 'kolač'.

Tvorba od imenica sklonidbenoga obrasca *jelen*

3.0. Imenice sklonidbenog obrasca *jelen* samo su muškoga roda, ali se u naslov ne može staviti samo Tvorba od im. m. r. jer imenice m. r. ne idu samo po obrascu *jelen*, nego i po obrascu *žena*, a one se u tvorbi sufiksom *-ica* vladaju drugačije (usp. t. 1.3.2.–1.3.6.).¹⁰

⁹ V. Sustav u tvorbi hrvatskih umanjenica, Slavistična revija, 1/1972., str. 19.–28.

¹⁰U RMH zabilježeno je da je *djedica* um. od *djed*, a u AR *šukundjedica* od *šukundjed*, ali kako je normalno i *djèda*, *djèdè*, sasvim je opravdano uzeti tu imenicu za osnovu, a prema tome i *šukundjeda*, *šukundjede*.

Plodnost sufiksa *-ica* nije jednaka sa svakom kategorijom imenica ove sklonidbe: veoma je plodan u tvorbi od imenica koje znače mušku osobu, a slabo plodan od ostalih osnova.

Tvorba od imenica koje znače mušku osobu

N a č i n t v o r b e

3.10. Pri povezivanju osnove i sufiksa *-ica* zbivaju se neke glasovne i naglasne promjene.

Glasovne promjene

3.11. Glasovi *c, k, g, h* zamjenjuju se sa *č, ž, š*, ali su izvedenice s tom promjenom rijetke: *zèčica; hajdùčica, próročica, vùčica; bòžica, družica, vràžica; siromàšica*.¹¹

Bez promjene je *kolègica*.

Naglasne promjene

3.12. Ove izvedenice imaju naglasak osnovne riječi ili kratkouzlazni na trećem slogu od kraja.

3.12.1. Na trećem slogu od kraja imaju:

- a) od osnova naglasnoga tipa *bogàtāš, bogatāša: bogatāšica, čistàčica, čuvàrica, gospodàrica, Hrvàtica, mljekàrica . . .*
- b) od imenica na *-telj: branitèljica, hranitèljica, njegovatèljica, odgojitèljica, tužitèljica, učitèljica . . .*¹²
- c) od jednosložnih osnova koje nemaju postojan kratkosilazni naglasak: *bân, bâna i bána > bânica; bôg, bôga > bôžica; grôf, grôfa > gròfica; krâlĳ, krâlĳa > krâlĳica; tât, tâta > tâtica . . .*

¹¹ Razlozi su tome različiti. Od osnova imenica na *-ac* izvedenice se sufiksom *-ica* ne tvore (tvore se od istih osnova od kojih i izvedenice na *-ac*, a ako se i uzme da se tvore, tada osnove odbacuju *-ac*), od imenica na *-k* tvore se sufiksom *-inja* (*čudakinĳa, ludakinĳa, zemljakinĳa*), a tako i od osnova sa završnim *g, h*, kojih ima malo (*herceginĳa, Čehinĳa, Vlahinĳa*).

¹² Taj naglasak nije dosljedno zabilježen ni u jednom rječniku: AR do slova N ima većinom kratkouzlazni na petom ili šestom slogu od kraja, od slova N dalje uglavnom bez naglaska, a *-tèljica* ima samo u *prijatèljica*, B i DJ imaju veoma različite naglaske, a RMH i RMS uglavnom dvojne (*izbavitèljica i izbavitèljica*). Budući da se odatle ne može izvući nikakav zaključak o sustavnom naglasku, napravio sam malu anketu kojom sam obuhvatio hrvatsko jezično područje i dobio podatke koji pokazuju da je općehrvatski naglasak *-tèljica*. Odstupanja od toga sasvim su neznatna, tako da u određivanju sustavnoga naglaska ne bi trebalo biti nikakva kolebanja.

3.12.2. Od osnova naglasnih tipova *báčvār*, *báčvāra* i *güştēr*, *güştera* kratkoulazni naglasak na trećem slogu od kraja imaju golùbica i leptìrica, a ostale imaju kao osnovna riječ uz kraćenje dužine: gùslarica, gùščarica, kùharica, pèkarica, pòštarica, sòbarica, gùšterica . . .¹³

3.12.3. Ostale izvedenice imaju naglasak kao osnovna riječ: càrica, člànica, kmètica, lāvica, tìgrica, dòktorica, àutorica, mèdvjedica, pròfesorica, stùdentica, pròročica . . .¹⁴

3.12.4. Od osnova stranih imenica koje imaju na pretposljednem slogu kratkoulazni naglasak, naglasak se u izvedenica koleba: abiturijèntica i abiturijèntica, àrtistica i artìstica, asìstentica i asistèntica . . . , ali pretežu razlozi zbog kojih u normativnim priručnicima prednost treba dati naglasku kao što je u osnovne riječi. Tako treba učiniti i s naglaskom mājstorica, lúpežica pred naglaskom majstòrica, lùpežica. *Kolègica* je običnije nego *kolégica* (od *koléga*), a ćirilica < Ćiril, nego ćirilica < Ćiril.

Z n a č e n j e

3.13.1. Od osnova im. m. r. sklonidbenoga tipa *jelen* koje znače mušku osobu izvedenice sa sufiksom *-ica* znače žensku osobu, izriču dakle mociju:

àgentica → žena *agent*
bogàtašica → žena *bogataš*
čistàčica → žena *čistač*.

Tako i *àrtistica*, *apotevàrica*, *àutorica*, *bacàčica*, *barùnica*, *beràčica*, *biràčica*, *brojàčica*, *cvječàrica*, *čitatèljica*, *dìrektorica*, *dostavljàčica*, *hranitèljica*, *Hrvàtica*, *igràčica*, *inspektorica*, *instruktorica*, *iznajmljivàčica*, *izumitèljica*, *izvidàčica*, *jahàčica*, *kandidàtica*, *kipàrica*, *klavìristica*, *klijèntica*, *klizàčica*, *komedijàšica*, *komesàrica*, *kònobarica*, *košarkàšica*, *krojàčica*, *kupàčica*, *labòrantica*, *logoràšica*, *ljubitèljica*, *Madžàrica*, *molitèljica*, *odgojìtèljica*, *odlikàšica*, *pastìrica*, *pijànistica*, *piljàrica*, *pjevàčica*, *plesàčica*, *plivàčica*, *pokrovitèljica*, *pomagàčica*, *prepisivàčica*, *prijatèljica*, *prodavàčica*, *pròfesorica*, *raznosàčica*, *rèktorica*, *skupljàčica*, *slikarica*, *spasitèljica*, *spavàčica*, *športàšica*, *sòlistica*, *stipèndistica*, *stùdentica*, *sviràčica*, *šèfica*, *širitèljica*, *tipkàčica*, *trkàčica*, *tùristica*, *tužitèljica*, *upravitèljica*, *velikàšica*, *veslàčica*, *vladàrica*, *vožàčica*, *vratàrica*, *vrtlarica*, *zubàrica* . . .

¹³ Imenice *galèbica*, *labùdica*, *paùnica* zabilježene su samo s tim naglaskom, ali kako se govori i *gàlebica*, *làbudica*, *pàun'ca*, *pàunica* i kako je to po sustavu, nije ih potrebno navoditi kao izuzetke dok se naglasak sa sigurnošću ne utvrdi ili dok se normativno ne odredi.

¹⁴ Zanimljivo je napomenuti da su izvedenice koje imaju naglasak kao osnovna riječ u manjini (usp. npr. t. 3. 12 l.-3. 12. 4.) i da su među njima rijetke izvedenice od naših dvo-složnih i višesložnih osnova.

3.13.2. Katkad takva izvedenica znači i ženu (suprugu) muške osobe: *čizmarica*, *generàlica*, *majòrica*, a katkad oboje, tj. i žensku osobu i suprugu: *dòktorica*, *gospodàrica*, *kapetànica*, *kràljica*, *křčmarica*, *màjstorica*, *młinarica* . . . Kao što se iz primjera vidi, ta je tvorba ograničena semantički, a poblži podaci pokazuju da je ograničena vremenski, prostorno i tvorbeno jer se značenje supruge izvodi od pridjeva sa *-ov*, *-ev*, *-in*.

3.13.3. Neke izvedenice znače i što drugo, a ne samo žensku osobu. To su najčešće izvedenice od im. m. r. na *-ač* jer one ne označuju samo mušku osobu nego i što drugo, a najčešće oruđe.¹⁵ Izvedenice *-ač + -ica* znače: ženu i stroj: *kopàčica*, *kosàčica*, *prebiràčica*, *sijàčica*, *vezàčica*; ženu i pticu: *pjevàčica*; ženu i biljku: *penjàčica*, *puzàčica*; ženu i zagonetku: *skrivačica*. Ta su značenja veoma rijetka i očito izvan sustavne tvorbe kao što pokazuju neki podaci. Značenje 'stroj' sustavno se izvodi drugim sufiksima (*-ač*, *-lica*), *kosilica* je običnija nego *kosačica*; apozicija uz pticu je *pjevica*, a ne *pjevačica*; *puzàčica* je u AR upućena na *puzavica*. Ostala dvostruka značenja mogla bi se ukloniti kad bi se iskoristila mogućnost sustavne opreke imenička-pridjevska osnova kao što je iskorištena u parovima: *jahàčica* 'žena jahač' – *jahàčica* 'jahaća životinja', *pisačica* 'žena koja piše, književnica' – *pisàčica* 'pisači stroj',¹⁶ *spavačica* 'žena koja spava' – *spavačica* 'spavaća košulja', *šivačica* 'žena šivač' – *šivačica* 'šivači stroj'. Iako nisu iskorištene sve mogućnosti,¹⁷ očito je da je sustavna tvorba po kojoj izvedenice sufiksom *-ica* od imenica na *-ač* znače ženu, a od pridjeva na *-ači* životinju i stvar.¹⁸

3.13.4. Slično je i s izvedenicama od imenica na *-ar* jer osim značenja 'žena' druga značenja imaju samo imenice: *mljekàrica* 'krava' (u Slavoniji), *pčelàrica* 'ptica' (DJ), *ptičarica* 'puška' (Šulek), *puđarica* 'pudarska koliba' (normalnije *pudarnica*), *sanjàrica* 'knjiga' (značenje 'žena' nije obično, za značenje 'knjiga' normalno *sanòvnik*), *travàrica* 'rakija' i *pastirica* 'ptica'.

3.13.5. *Kraljica* je naziv za osobe ili predmete u nekim igrama ali je tu posrijedi preneseno značenje i to ide u semantiku.

¹⁵ Usp. Tvorba imenica na *-ač*, Radovi Zavoda za slavensku filologiju, 12, Zagreb, 1971., str. 13.–20.

¹⁶ *Pisačica* je upotrijebio F. Mažuranić: »Pozivam se na vjerodostojna svjedočanstva gospode pisaca i pisačica« (RMS), a *pisàčica* u značenju 'pisači stroj' upotrebljava T. Ladan: »Sjede ljudi za pisačicama kao snaše za tkalačkim stanovima. . .« (Premišljanja, str. 18.), »Neki pisci pišu na najmodernijim pisačicama. . .« (Isto, str. 34.)

¹⁷ Npr. parovi *kopàč ca-kopàčica* (kopačica ima P u značenju 'kopaća motika', ali kako je svaka motika kopaća, vjerojatno je to značenje izmišljeno; kopačica je mogućnost za 'kopači stroj'), *oračica-oràčica* (oračica nema hrv. potvrde, normalno je *orànica*), *peràčica-peràčica* (peračica je neiskorištena mogućnost za perači stroj).

¹⁸ Značenja su imenica *stajàč ca-stajàčica* u DJ ovako raspodijeljena: *stajačica* je zvijezda, mreža, voda, a *stajàčica* je samo košulja. Po sustavnoj bi tvorbi sva ta značenja trebala bi biti obuhvaćena označivačem *stajàčica*, to više što je značenje 'košulja' zastarjelo (zna se i zašto), a *stajačica* ostaviti za moguće značenje 'žena stajač'.

Što *konkurentica* osim značenja 'žena' znači i 'banka', to je normalno jer je posrijedi pravna osoba pa je proširenje razumljivo, to više što i osnovna imenica ima takvo proširenje značenja.

Samo *mornarica* : *mornār* ne znači niti može značiti žensku osobu. Razlozi su povijesni.

3.13.6. U kategoriji mocijskih izvedenica sufiks *-ica* ima usporedne likove sa sufiksima *-ka*, *-kinja*, *-inja*, koji su često sinonimi. Raspodjela tih sufikasa bit će prikazana u drugim studijama.

3.13.7. Ako osnovna imenica znači životinju muškog spola, izvedenica znači životinju ženskoga spola: *bivolica*, *bizònica*, *gàlebica*, *golùbica*, *hìtica*, *ježica*, *làbudica*, *làvica*, *màjmunica*, *mèdvjedica*, *mìšica*, *pàunica*, *slònica*, *tìgrica*, *vùčica*, *zèčica* . . .

Jedino je *leptirica* naziv za kukce slične leptiru (jer je spol normalno nevidljiv).

Ta je tvorba slabo plodna jer je kategorija osnovnih imenica ograničena, a često je semantičko polje ispunjeno drugom imenicom: *bik*, *vol* – *krava*, *konj* – *kobila*, *pijetao* – *kokoš* . . .

Tvorba od ostalih imenica sklonidbenoga tipa jelen

3.2.1. Budući da su mocijske izvedenice ograničene na imenice m. r. koje znače mušku osobu, ostale bi imenice m. r. bile slobodne za izvedenice sufiksom *-ica* s drugim značenjima, ali potvrde pokazuju da je ta tvorba slabo plodna. Takvih izvedenica ima svega tridesetak, a po značenju i po upotrebi veoma su različite.

3.2.2. Obične su:

- a) nazivi za pisma: *ćirilica*, *gòtica*, *latìnica*, i rjeđa *bòhoričica*, *gàjica*;
- b) ostale: *bùrmutica*, *iverica* (ploča), *račùnica* (knjiga, računstvo), *sapùnica*, *spömenica*, *Srèmica*.

3.2.3. Ostale se rijetko upotrebljavaju ili su s nekim ograničenjima (stilskim, teritorijalnim, terminološkim, individualna tvorba i sl.): *bàjmočica* 'bunjevačko narodno kolo nazvano po selu Bajmoku', *bròdica* 'veliki ribarski čamac' (uz normalno *bròd* > *bròdić*), *dizelica* 'dizel-lokomotiva' (razg. i publ. stil), *kàblica* uz normalno *kàblić*, *kàmenica* 'kamena posuda', *kamènica* 'omanji kamen', *kòn-viktica* 'učenica koja živi u konviktu' (Pavičić), *mèdica* uz običnije *mèdovina*, *mìlnica*, 'zgrada u kojoj je mlin' i 'omanji mlin', *pàrica* 'vršnjakinja', 'parni predmet', *ròdica* – 'rođakinja', 'sestrična', *stremènica* – 'stremenski remen', *tavànica* 'tavanska daska ili greda', 'tavan', *vìkendica* 'kućica za vikend' (razg. i publ.), *zàgrebica* običnije *zagrèbulja*.

Nemotivirane su ili su na granici motiviranosti: *Dànica* (zvijezda), *gràšica* (biljka), *gùzica*, *lùčica* (sadnica lùka), *mjehùrica* (biljka).

Mnoge s osnovama na *n* mogu se smatrati i izvedenicama od pridjeva, kao što je sigurno *studènica* < *stùden* (prid.), iako postoji *stùdèn* (imenica).

Izvedenice od imenica s. r.

4. Izvedenice sufiksom *-ica* od imenica s. r. slabo su plodne i mogu se razvrstati u tri skupine:

a) izvedenice od im. s. r. plurale tantum: *kolica* < *kòla*, *plúćica* umanjenica od *plúća*, *plúćica* 'jelo od životinjskih pluća';

b) izvedenice od imenica koje znače životinju označuju mladu ženku: *jànjica* 'žensko janje', *jàrica* 'žensko jare', *tèlica* 'žensko tele'; imenice *jùnica* 'mlada krava', *màgarica* 'ženka magarca', *pràsica* '(mlada) ženska svinja', *ždrèbica* 'mlada kobila' na granici su motiviranosti;

c) ostale: *groždica* 'suha groždana bobá', *òčica* 'petlja', *ràlica* 'sprava za odgrtanje snijega' ('rùčica na ralu') *vèdrica* (posuda), *zlàtica* (životinja, kuna i kukac).

Tvorba od osobnih imena

5. Sufiks *-ica* plodan je u tvorbi izvedenica od osobnih imena, ali kako se u građi našlo svega pedesetak izvedenica, to se tvorba može prikazati samo u osnovnim crtama. Za potpun prikaz potrebno je imena sustavno sakupiti.¹⁹

Posebnost je ove tvorbe u tome što to nisu opće imenice, nego su osobne pa u potpunosti ne vrijede pravila općega književnog jezika, nego se moraju uzeti u obzir vrijednosti uvjetovane osobnim navikama, navikama pojedinih krajeva, gubljenjem hipokorističnosti (zbog česte upotrebe hipokoristika). Zbog posebnosti semantičke razine teže je uspostaviti i tvorbene odnose. Izvedenice se tvore uglavnom od imenica m. i ž. r. a-sklonidbe i znače imenicu odmila, a često znače isto što i osnovna imenica jer se dugom upotrebom hipokorističnost izgubila.

5.1. Kao leksički morfem služi genitivna osnova: *Ànčica*, *Anica*, *Ankica*, *Aničica*, *Bernàrdica*, *Brànkica*, *Dùbràvčica*, *Đùkica* (< *Đùka*), *Đùrdica* (< *Đùrda*), *Đùrica* (< *Đùra*, *Đùro*), *Èvica*, *Lùkica*, *Pèrica*, *Pèra*, *Péro*, *Rùžica* (< *Rùža*), *Štèfica* (< *Štèfa*), *Tòmica* (< *Tòma*, *Tómo*), *Tònica* (< *Tòna*, *Tóno*)...

¹⁹ Građa je pretežno sakupljena iz rječnika, a imena u rječnicima nisu sustavno bilježena. U nekoliko kalendara s narodnim i svetačkim imenima našao sam svega osam imenica sa *-ica*: *Bernardica*, *Danica*, *Evica*, *Katica*, *Marica*, *Milica*, *Pavica*, *Ružica*, a od njih samo tri nisu bila u građi (*Danica*, *Evica*, *Ružica*).

5.2. Često se osnova krati tako da iza prvoga samoglasnika ostane jedan ili dva suglasnika: *Antica* < *Antonija*, *Barica* < *Bàrbara* (i *Bàra*), *Ivica* < *Ivan*, *Jèlica* < *Jèlena* (i *Jéla*, *Jéle*), *Jürica* < *Jüraj* (i *Jūra*, *Júre*), *Kätica* < *Katarína* (i *Káta*, *Káte*, *Käta*), *Màrica* < *Màrija* (i *Màra*, *Mára*, *Máre*), *Mägdica* < *Magdàlena* (i *Mágda*).

5.3. Od imenica m. r. tipa jelen izvedenice su rijetke: *Antùnica* < *Antün*, *Pètrica* < *Pètar*.

Z a k l j u č a k

6. Iz svega što je dosad rečeno, može se kao zaključak reći ovo.

6.0. Izvedenice sufiksom *-ica* od imenica izvode se od svih rodova i svih sklonidbenih tipova, ali je plodan samo od dviju kategorija i osnovni je sustav sadržan u ovim pravilima:

6.1. Ako je u osnovi imenica sklonidbenoga tipa žena, izvedenica sa sufiksom *-ica* znači umanjenicu, npr. *küca* > *küćica*, *lāda* > *lāđica*, *čiča* > *čičica*, *golübica* > *golübićica*.

6.2. Ako je u osnovi imenica sklonidbenoga tipa jelen koja znači muško biće, izvedenica sa sufiksom *-ica* znači žensko biće, npr. *bân* > *bànica*, *Hrvât* > *Hrvätica*, *gölüb* > *golübica*.

UZ JEDNO VRIJEDNO, ALI I KONTROVERZNO AKCENTOLOŠKO DJELO – RAZMIŠLJANJA O GENEZI, SUSTAVU I NORMI

(Josip Matešić, *Der Wortakzent in der serbokroat'schen Schriftsprache*, Heidelberg, Carl Winter – Universitätsverlag, 1970., 8^o, 345 str.)

Dalibor Brozović

Iz navedenih bibliografskih podataka može se mnogo saznati o knjizi što je prikazujemo, ali mnogo ostaje i nejasno. U svakom slučaju, vidimo da je jedan hrvatski lingvist objavio veoma opsežnu knjigu u Njemačkoj i na njemačkom jeziku. Prevedemo li naslov riječima »Leksički naglasak u srpskohrvatskom književnom jeziku«, bit će očito da je knjiga veoma važna, jer nema sumnje da su i u Hrvata i u Srba problemi akcenatske norme standardnoga jezika jedna od najhitnijih točaka na popisu prioriternih zadaća jezične struke i jezične znanosti. Dodam li uz to da Matešićeva knjiga ima karakter Daničićeve zbirke *Srpski akcenti* (1925.), tj. da predstavlja sustavnu kodifikaciju određenoga tipa akcentuacije (zahvaćenoga osjetno šire nego u Daničića), sređenu po vrstama